

OOPER. Kliente tappev kunstigeenius asub «**Cardillacis**» teispool head ja kurja.

Kunst ei kuulu rahvale?

ALVAR LOOG
muusikakriitik

Paul Hindemithi «Cardillac» (1926) on teosena üks põnevamaid ja julgemaid repertuaaripoliitilisi valikuid Eesti rahvusoperi senises ajaloos. Julgen pakuda, et Estonia suurele lavale pole vist varem pandud ühtegi ooperit, mis oleks meie jätkuvalt järeleaitamistunde võtva muusikateatri traditsiooni jaoks ühtaegu sedavõrd eksootiline ja modernne, «raske» nii orkestrile, solistidele kui ka publikule.

«Cardillac» põhineb E. T. A. Hoffmanni jutustusel «Preili von Scuder» (1819) ja räägib kriminaalloo formaadis looja suhtest oma loominguga. Kellele kuulub kunstiteos? Millise hinnaga, kui üldse, võib autor enese loomingut endale hoida?

1945. aastal raiuti Estonia lava kohale kivisse seal senini seisev kommunistlikku (ning ühtlasi ka postmodernistlik-

ku) arusaama väljendav lipukiri «Kunst kuulub rahvale». Ükspuha, mida see piibellikult segane lühilause täpselt ka ei tähendaks, autorikaitse ning «Cardillaci» nimitegelane arvavad igatahes teisiti, kumbki omaenese argumentidest lähtudes. Cardillaci näol on tegu geniaalse, ent empaatiavõimetu juveelikunstnikuga, kes tapab oma kliente selle nimel, et teoseid enda kätte tagasi saada. Kolmesõnaga: kiremõrvad, ehkki omamoodi.

Vajadus oma loomingut füüsiliselt omada on Hindemithi ooperi peategelasele olulisem kui tütre saatus ja oma elu, võõraste inimeste eksistentist rääkimata. Cardillac on kultuuri sünnitatud mürgine õis, kes ei allu psühholoogilise karakterina ei looduses valitsevale enesealhoiustinktile ega ka mitte freudistlikule tungiloogikale. Kehastades ühiskondliku moraali ja kõrge ma järgu subjektsuse konflikti, on ta narratiivse kunstiteose jaoks ideaalne peategelane, kelle puhul peab igauks ise otsustama, kas ta on kangelane või antikangelane.

Draamale mask ette

«Cardillaci» libretos esitatud karakterid ja kronotoop on täiesti realistlikud, kuid partituur kannab eneses modernistlikku mängulisust ja mässumeelsust. On suur väljakutse need läbi režiil lavale veenvalt üheks sulatada. Estonia versiooni visuaalne pool on ehitatud rohkem muusikale kui sõnale. Vahest ehk isegi natuke liialt.

Nimelt kasutavad lavastaja Vilppu Kiljunen ja kunstnik Kimmo Viskari «Cardillacis» ekspressionistlikku lavakeelt, mida viljeleti nende seinte vahel viimati peaaegu sajand tagasi nii Hommikteatri kui ka Estonia enese draamalavastustes. See avaldub näitlejate nurgelises kehakeeles ning äraspidisest geomeetrisest korrapärasest kantud ruumikujunduses, fan-

taasiaküllases kostüümiloomes ning julgelt erksavärvilises ja kontrastiderohkes valgusrežiis.

Lavastuse katuskujund ning sümbolistlik telg on hiiglaslik kullast kett, mis muutub teise vaatuse lõpus liikuvateks kombitsateks. Mõrvadest rääkivale draamale kohaselt valitseb valguskujunduses visuaalse juhtmotiivina punane – vere ja kire värv.

Soomlaste leidlikul ja täpsel moel muusikasse lavastatud «Cardillac» on visuaalselt efektne ja väljapeetud, kohati koguni ülevoolavalt külluslik, ent sisult natuke segane. Kuna see paneb draamale maski ette, teeb realistlikust krimiloost unenäolise kunstmuinasjutu (sama stiili kasutas nt ka Viini Riigiooperi 2010. aasta «Cardillaci» lavastus).

Analoogset võtet on Kiljunen ja Viskari ekspluateerinud ka varem. Näiteks mullu Helsingis Eesti noorte solistide osavõtul tehtud Kalevi Aho operi «Frida y Diego» lavastuses, kus realistlik tasand – ning koos sellega ka draama – maeti vaieldavat ajastulise kongeniaalsuse ideaali järgides sürrealistliku garneeringu alla.

«Cardillaci» ekspressionistlik lavastuskeel häälestab publiku semiootilise taju topeltkoodide lainele ning sunnib nägema pakutust mõistujuttu; paneb vaataja otsima varjatud tähendusi, mida selles loos eneses tegelikult üldse ei ole. Krim-

«Cardillac» on meie rahvusoperile suur ning terviklik kunstiline õnnestumine.

«Cardillac» on teosena üks põnevamaid ja julgemaid repertuaaripoliitilisi valikuid rahvusoperi senises ajaloos.

kad on teadupärast žanri enese spetsiifikast tulenevalt semantilises mõttes üsna sirgjoonelised – topeltmängu esineb neis mitte teose vormis, vaid üksnes faabulas.

Lavastusliku garneeringu tulemusena lähevad «Cardillaci» psühholoogiline sügavus, ideelist sisu kandev moraalne dilemma ning võimalik dramaturgiline efekt mõnevõrra kaduma. Tegelased, kes peaksid olema usutavad ja mõistetavad, on natuke marionetlikud ning üks teisest liigselt lahku lavastatud (kõik peale nimikangelase ja tema tütre ägavad lavaliste karakteritena groteskikoorma all).

Metatasand elab lavastuses oma elu, tehes seda põnevalt, kuid paraku paljuski tühikäigul ning objektasandi arvelt. Vähemalt nende vaatajate jaoks, kes teose narratiivse sisuga varasemast tuttavad pole.

Pressiteadete edastamine

Meediamonitooring

Meediaanalüüsid

Hindemithi enese esmaversioon sellest ooperist ja Estonia lavastus mõistavad kliente tapnud kunstniku õigeks, pakuvad talle kristlikus vaimus ning romantilisest heroismist ja sentimentalismist kantuna retrospektiivset lunastust. Kunstigeenius asub nende jaoks teispoole head ja kurja – suure hüüumärgiga selle tõdemuse lõpus. Ise oleksin soovivud näha nimetatud väite taga lavastuslike vahenditega püstitatud küsimärki. Aga see on maitse asi: valik arhetüüpse geenusemüüdi ja inimliku empaatia vahel.

Terviklik õnnestumine

Noore Hindemithi muusika on mänguline, täis stiilitsitaate ja parafraase, mis pakuvad oma iroonilisel ja grotesksel moel kommentaari libretos esitatud situatsioonidele. Estonia orkester dirigent Vello Pähni juha-

tusel läbis partituuri kiirevoolulise ja käänulise jõe, näidates üles seikluslikku vaimu, suurepärase paaditunnetust ning meisterlikku navigeerimisoskust (arvukad puhkpillisoolid). Alust ei löönud uppi ega õigest sõidurütmist välja ka koseületused ning kulgemised üle pisekeste rabajärvede.

Solistide ansambli eesotsas oli nimategelast kehastanud Rauno Elp, kelle loomebiograafias märgib Cardillac suurt õnnestumist, väärilist järge suurepärasele osatäitmistele Wagneri ooperites. Elp esitas selle raske partii võimsalt ja nüansirikalt, täites samal ajal veenvalt talle näitejuhi (Marko Matvere) suunalt antud lavalisi ülesandeid.

Nimategelase tütre osas laulnud Tamara Gallo USAst paistis sümpaatne ja võimekas solist, ent kas Estonia lava ja saali spetsiifilise akusti-

ka või omaenese võimetuse tõttu ei õnnestunud tal enamasti orkestrist üle laulda. Gallole ja Elpile assisteeris tubliit Soome tenor Jyrki Anttila. Avavaatus lõpus esitatud aariaga ähvardas kogu etenduse varastada Heli Veskus. Estonia koori liikumises ja kõlas oli noorusliku värskust ning head stiilitaju (koormeister Elmo Tiisvald).

«Cardillac» on meie rahvusooperile suur ning terviklik kunstiline õnnestumine, vääriiline jätk mullu Estonia pööningusaalis esietendunud Hindemithi kammerooperile «Pikk jõulueine». Omaette väljakutse saab olema, kuidas seda ooperit nii muusikaliselt kui ka lavastuslikult repertuaariühikuna vormis hoida. Loodetavasti innustab edu Hindemithi teostega Estoniat samas liinis edasi liikuma. Järgmine võiks olla Alban Bergi «Wozzeck» või «Lulu».

